

неограниченные пути обогащения лексического фонда украинского языка (происхождение полонизмов, проникших в украинский язык, может быть различным).

Украинская речь, звучащая в устах местных жителей (например, *сорочинцев*) образно отражает исторические факты различного масштаба: *Козаки ходили среди коленапреклоненной толпы и хлестали направо и налево мужчин, подростков, седых старцев. "Як вівчар вівці" – по картинному вираженню очевидцев («Сорочинская трагедия»)* [2, с. 620].

Привлекая в текст украинские собственные (знаковые) и нарицательные имена, различные виды украинского лингвокомпонента, передающего специфику, дух украинской национальной общности и ее культуры, В. Короленко исторически убедительно воспроизводит облик, типичные черты Украины XIX – первой четверти XX вв.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Железняк І. М. Київський топонімікон / [відп. ред. В. П. Шульгач]. Київ: Київ, 2013. 224 с.
2. Короленко В. Г. Избранные произведения. Москва: Гос. изд-во худ. лит-ры, 1948. 672 с.
3. Короленко В. Г. История моего современника: в 2 т. (в 4 кн.). Москва: Гос. изд-во худ. лит-ры, 1948.
4. Полякова Т. М. Культурно-бытовая традиция потомков украинского казачества (на материале русскоязычных произведениях Г. Ф. Квитки-Осньюнско) // *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*: Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов. 2014. Вип. 11. С. 158–165.
5. Соломарська О. О. А вот если бы я не был хохол // *Collegium* (Міжнародний науково-художній журнал). 2016. Вип. 26. С. 77–104.
6. Українсько-російський словник: в 6 т. / [гол. ред. кол. І. М. Кириченко]. Київ: Вид-во АН УРСР, 1953–1963.
7. Хинкулов Л. Золотые ворота Киева: Новое о русских писателях в Киеве: Очерки. Київ: Рад. письменник, 1988. 181 с.

Стаття надійшла 11.10.2017 року

УДК 81.161.2'373(477.46)

Світлана Січкач, Ірина Денисюк
(Умань, Україна)
e-mail: svitlana_sichkar@ukr.net

ПРОБЛЕМА КОДИФІКАЦІЙ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті досліджено лексикографічну інтерпретацію Шевченкових поетичних текстів. На прикладі «Малорусько-німецького словаря» С. Желехівського та

С. Недільського, «Словаря української мови» Б. Грінченка, «Словника української мови» (в 11-ти томах) та мовних фактів із Шевченкового ідіолекту висвітлено роль мовотворчості поета у процесі нормалізації лексико-семантичної системи української мови, з'ясовано семантико-стилістичне навантаження вживаних письменником слів, констатовано динамічність лексичних норм української літературної мови.

Ключові слова: лексикографічна інтерпретація, лексикографічна традиція, стильова належність, емоційно-експресивне забарвлення, спеціалізація значення, походження, активність уживання, стилістично маркована лексика, стилістична позначка.

Січкач С., Денисюк І. Проблема кодифікації мовних одиниць творчого насліддя Тараса Шевченка.

В статті досліджується лексикографічна інтерпретація поетичних текстів Тараса Шевченка. Аналіз лексикографічних робіт: «Малорусько-німецького словаря» С. Желехівського, «Словаря української мови» Б. Грінченка, «Словника української мови» (в 11-ти томах) доводить вагоме вплив речотворчості Т. Шевченка на процес нормалізації лексико-семантичної системи українського мови та на кодифікацію її літературних норм. На прикладі конкретних мовних фактів визначається семантико-стилістична окраска вживаних письменником слів, прослідковується динамічність лексичних норм українського літературного мови.

Ключевые слова: лексикографическая интерпретация, лексикографическая традиция, стилевая принадлежность, эмоционально-экспрессивная окраска, специализация значений, происхождение, активность употребления, стилистически маркированная лексика, стилистические пометы.

Sichkar S., Denysiuk I. Codification of the language units of Taras Shevchenko's works.

In the article theoretical and practical components of the codification of the linguistic units in Shevchenko's creative heritage have been analyzed. His role as the language master in the process of lexical and semantic system normalization of the Ukrainian language has been explained on the material of the Ukrainian language dictionaries. It has been investigated that the codified linguistic elements are used as categories of the literary language and stylistics. The status of the common language elements in the logical system of the Ukrainian language has been defined in the research.

The role of Shevchenko language creation in the process of normalization of lexical and semantic system of the Ukrainian language is proved by the examples from the concrete linguistics facts; the semantic and stylistic importance of the words used by the logical standards of the Ukrainian language has been interrogated.

Keyword: lexical and graphic interpretation, lexical and graphic tradition, stylistic belonging, emotional and expressive coloring, sense specialization, origin, active use, stylistically marked vocabulary, stylistic mark.

Загальний розвиток норм сучасної української літературної мови, безпосередньо пов'язаний з історією українського народу і визначними подіями в житті українського суспільства, відображає історія української

лексикографії, що пройшла декілька досить чітких етапів, які характеризуються, зокрема, змінами в поглядах на шляхи нормування української мови. Лексикографія має справу з лексичними та, значною мірою, морфологічними, словотвірними, акцентологічними, орфографічними, а частково також фонетичними та синтаксичними нормами. Загалом усі українські словники XIX – початку XX ст. певною мірою нормативні. У другій половині XIX ст. починає застосовуватися принцип обов'язкової документації українських слів. Поряд з ілюстраціями авторів у багатьох словниках значне місце займають приклади з літературних джерел. Від словника до словника виробляються принципи граматичного оформлення слів, основні риси якого зберігаються і в сучасній лексикографії. Дедалі більше вдосконалюються ремарки і пояснення різного типу: вказівка на джерело запозичення слова, сферу його вживання, на переносне значення, емоційний відтінок, ареал тощо. Основні типи стилістичних ремарок, уживаних у сучасних словниках, з'являються досить рано, хоч продуманої і послідовно проведеної системи позначок наші словники до жовтневого перевороту ще не мали. Нагромадження якомога більшої кількості українських лексичних матеріалів (а не їхні нормативні і стилістичні характеристики) усвідомлювалось тоді як основне завдання української лексикографії. З розвитком норм української мови починається і новий етап української лексикографії. Тепер її завдання не лише максимально зібрати лексичні багатства сучасної української літературної мови, але й дати їм певну стилістичну кваліфікацію.

Проблеми мовотворчості Т. Шевченка розв'язували багато дослідників на мовному матеріалі різних структурних рівнів (див. праці І. Білодіда, Л. Булаховського, В. Ващенко, Г. Грабовича, С. Єрмоленко, В. Жайворонка, В. Ільїна, А. Кримського, Л. Масенко, А. Мойсієнка, В. Русанівського, Н. Слухай, А. Стебельської, П. Тимошенка, Ю. Шевельова та ін.). Різні аспекти теорії регулювання мовної діяльності висвітлено в дослідженнях Н. Бабич, А. Коваль, Л. Мацько, О. Сербенської, О. Тараненка, О. Ткаченка, Г. Яворської, розроблено теорію літературної норми в працях С. Єрмоленко, Л. Москаленка, М. Пилинського, Л. Струганець. Вивченню генези кодифікації сприяють праці С. Бевзенка, М. Жовтобрюха, Л. Коць-Григорчук, П. Лизанця, Н. Непійводи, В. Німчука, М. Павлюка, Л. Полюги.

За наявності спеціальних словників мови Шевченка, при широкому використанні текстів Кобзаря в загальномовних словниках розширюються можливості вивчення проблеми впливу індивідуальної мовотворчості на національну літературну мову та її зразкову норму. Ідеться і про нове прочитання Шевченкових текстів, і про поглиблене вивчення індивідуального словника.

З огляду на актуальність, вагомість та недостатнє теоретичне опрацювання, ставимо за *мету*: дослідити лексикографічну інтерпретацію Шевченкових поетичних текстів. На наш погляд, на прикладі «Малорусько-німецького словаря» Є. Желехівського та С. Недільського, «Словаря української мови» Б. Грінченка, Словника мови Тараса Шевченка та численних мовних фактів з Шевченкового ідіолекту може бути продуктивним висвітлення ролі мовотворчості поета у процесі нормалізації лексико-семантичної системи української мови.

В українській лексикографічній традиції виразно представлено два її основні аспекти: поетична (письменницька, авторська) та загальнономовна, загальнолітературна. Поетичну лексикографію репрезентують ряд словників. Перші спроби укласти такий словник були зроблені ще на початку XX ст. Зокрема, у 1916 році в Миколаєві вийшов у світ «Словничок Шевченкової мови» Нестора Літописця (псевдонім). У наступному, 1917 році, той самий автор видав у Херсоні «Українсько-російський словничок до “Кобзаря” Т. Г. Шевченка». У 1951 році видавництво Дніпропетровського університету видало повний і дуже корисний словопоказчик до поезій Тараса Шевченка, укладений В. Ващенком і П. Петровою.

В академічний «Словник мови Шевченка» (1964) внесено всі слова, вжиті у творах і листах поета, у написах під його малюнками, а також українські слова, що зустрічаються в російських повістях і листах. Він спирається на авторитетне академічне видання: «Тарас Шевченко. Повне зібрання творів у десяти томах». Його завдання – розкрити обсяг лексики, вживаної Шевченком, відобразити значення саме Шевченкового слова, донести до читача творчу манеру поета, тонкі художні засоби його мови. «Словник мови Шевченка» охоплює понад 10 тис. слів і свідчить про велике багатство лексикона нашого поета. Виявлено не тільки всі слова, а й усі випадки вживання кожного слова Шевченком. Далі, в разі потреби, слово дістало тлумачення на основі прикладів його вживання саме в мові цього автора. Найбільш характерні цитати-ілюстрації з творів поета також розміщено в Словнику. Тут визначено не тільки основні значення слова, а й найбільш виразні їх відтінки і стилістичні особливості. Зокрема, зроблено вказівки на образне вживання слова, на його народнопоетичне, жартівливе, іронічне або якесь інше емоційне забарвлення. У Словнику подано всі характерні для мови Т. Шевченка більш-менш стійкі словосполучення, фразеологізми та ідіоми. Нарешті, кожне слово, розміщене у Словнику, має так званий граматичний довідник, у якому вказано всі наявні у творах Шевченка форми і видозміни цього слова з покликаннями на відповідний том і сторінку зазначеного вище академічного видання.